

S Z E M L E

Günnel, P.:

DÁN KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK

A Det danske Seiskab /Dán Intézet/ "Folkebibliotekerne i Danmark" /"Népkönyvtárak Dániában"/ címmel 1948-ban összefoglaló ismertetést adott ki a dán közművelődési könyvtárakról Preben Kirkegaard tollából. Az alább következő cikkben Peter Günnel vázlatosan ismerteti az idézett kiadvány legfontosabb fejezeteit.

A Könyvtári Figyelő szerkesztősége.

.....

A dán közművelődési könyvtár "korszerű" alakjában századunk első évtizedeiben alakult ki. A modern közművelődési könyvtár előfutárai többek között a falusi könyvtári intézmények. Viszonylag korai kibontakozásuk okát Kirkegaard^{1/} egyrészt a földreformban látja, amely 1780-ban kezdődött és Dániában a nagybirtokot majdnem teljesen megszüntette, másrészt az 1814-i iskolai törvényben. Viszont a következő és döntő lépésre a városok ipari fejlődésének következményeként került sor. /1890-ben a dán munkavállalóknak már mintegy 25 %-a az iparban dolgozik!/

Ennek az új könyvtári mozgalomnak az elindítója, Andreas Schouk Steenberg, az angol, de mindenekelőtt az amerikai "free public library"-t választotta mintául. A századforduló utáni első évtizedekben az 1897-1898-ban alapított "Közművelődési Könyvtárakat Támogató Állami Bizottság" egyre többet foglalkozik a közművelődési könyvtárak újjászervezésének kérdésével. 1905-ben a könyvtárosok a "Dánia Közművelődési Könyvtárai" nevű egyesületben tömörülnek. /Ezek túlnyomórészt könyvtári képzettség nélküli tanítók voltak/ a szóbanforgó egyesület adja ki az első könyvtári folyóiratot, a Bogesamlingsbladet /"Könyvgyűjtők Lapját"/

^{1/} Kirkegaard, Preben: Die Volksbibliotheken in Dänemark. /A népkönyvtárak Dániában./ Kopenhagen: G. Hamburgers Boktrykkeri o. J. 168 lap.

A dán közmívelődési könyvtárosok 1909. évi Aarhusban tartott első kongresszusán a koppenhágai Kir. Könyvtár igazgatója, H. O. Lange "A Koppenhágán kívüli könyvtárak kérdései" c. beszámolójában kifejtette a dán közmívelődési könyvtárügy fejlődésének leglényegesebb, még ma is érvényes irányelveit. Központi könyvtárak felállítását ajánlotta minden járási székhelyen. Ezeknek a központi könyvtáraknak, - városi községi könyvtári funkciójuk mellett -, a kis községi könyvtárak tanácsokkal és könyvanyaggal való ellátása a feladata. Az első központi könyvtárakat Holbaek és Vejle városban állították fel, 1914-ben. Bár a dán könyvtárosok körében komoly véleménykülönbség mutatkozott a központi könyvtári rendszer tekintetében, a dán közmívelődési könyvtárügy jelentős előrehaladást tett a következő években. Az 1920. évi könyvtári törvénynek - a maga nemében ez az első Skandináviában - döntő jelentőségű sikere volt.

Az idézett törvény és annak 1923., 1931. és 1936. évi kiegészítése - megállapítva a községi és állami hozzájárulás elvét - mindenekelőtt a könyvtárak anyagi alapjait biztosította. Ezek a törvények un. ösztönző törvények voltak; azok a községek kaptak ul. állami támogatást, amelyek már maguktól is felállítottak és tartottak fenn könyvtárat. Az új, 1950. évi törvény, - egy lépéssel tovább menve - elrendeli, hogy 1960-tól minden községnek könyvtárat kell létesítenie és olyan mértékű hozzájárulást kell biztosítania, amely a könyvtárat kielégítő mérvű színvonalra emeli. Az állami hozzájárulás a községi hozzájárulásnak megfelelően olyan fokozatossággal bír, hogy a kisebb községi könyvtárak viszonylag több segítséget kapnak, mint a közép- és nagyvárosok könyvtárai. Minden könyvtár alaphozzájárulásban részesül; ez az 25.000 koronánál kisebb községi hozzájárulásnak a 80 %-a, a további 25.000 koronás községi hozzájárulás 40 %-a, az 50.000 koronán felüli községi hozzájárulásnak pedig 25 %-a. Az állami támogatásnak ez a formája azzal a következménnyel jár, hogy éppen azok a községek /- 1.800 községből mintegy 400 -/ szenvednek hátrányt, amelyek pénzügyileg rosszul állnak, és még nincs könyvtárak. Viszont a törvény abból az alapelvből indul ki, hogy a könyvtár alapítását a községnek magának kell kezdeményeznie. A mi szemszögünkből nézve az állapítható meg ebből, hogy a dán közmívelődési könyvtár keletkezésétől fogva a legszorosabb kapcsolatban áll a polgári demokratikus társadalmi formával. Ezzel a körülménnyel, ilyen jellegzetes alakban, nem lehet a német népkönyvtárügy multjában találkoznunk.

Az 1950. évi törvény első szakasza a dán közművelődési könyvtárak általános célját a következőképpen határozza meg: "A tudás és felvilágosodás általános terjesztése a szépirodalom és az ismeretterjesztő irodalom segítségével és ezzel a kultúra általános fejlesztésének előmozdítása." Kirkegaard kiegészítésül hozzáfűzi még, hogy a közművelődési könyvtáraknak nincsenek sem társadalmi, sem politikai, sem vallási mellékcéljai, hanem nyilvános jellegű felvilágosító intézmények szerepét kell betölteniük. Ezt az alapjában véve általános követelményt a könyvállományról szóló fejtegetések határozzák meg pontosabban. A könyvek kiválasztását minden esetben a könyvtárosra kell bízni; a dán könyvtáros sem tud azonban természetesen "egyformán minden világnézet és minden társadalmi forma szolgálatára állni". Ezt sem a könyvtermelés, sem a saját világnézeti kötöttsége, sem a könyvtár pénzügyi lehetőségei nem biztosítják megfelelőképpen számára. A könyvtermelés tartalmilag minden országban az ott uralkodó társadalmi rendet fejezi ki; lényegesen befolyásolják az illető ország uralkodó rétegeinek érdekei. A könyvtár tehát az általános társadalmi viszonyok függvénye. Ha a könyvtár, illetve a könyvtáros lemond arról, hogy maga tűzzön ki valamilyen célt és feladatát a "pártatlan" válogatásban látja, úgy végső fokon, a saját világnézeti megkötöttsége következtében, mégis olyan könyvtermésből válogat, amely egyáltalán nem pártatlan. A weimari köztársaság német közművelődési könyvtárai ebből az alapelvből kiindulva egyre több Hitler, Rosenberg stb. "szellemében" foganat művet szereztek be "pártatlan válogatással". Hogy ez a "szabadság" hová vezet, azt Dániában és még sok helyütt nagyon jól tudják.

A dán közművelődési könyvtárak pénzügyi szempontból, angol és amerikai mintáikkal ellentétben, nem magánszemélyek adományaira, hanem kezdetről fogva tulnyomóan a községi és állami hozzájárulásra támaszkodtak. Ez magyarázza az állam különleges szerepét a könyvtárakban az Állami Könyvtári Felügyelőség /Statens Bibliotekstilsin/ intézményének alakjában. Ez a közoktatásügyi minisztérium alá rendelt szerv főfeladatát az államsegély szétosztásában és felhasználásának ellenőrzésében látja. Itt számítják ki évenként a törvény alapján az egyes községeknek juttatandó államsegély összegét. A jelenlegi tételek meglehetősen magasak; de a könyvtárügy területén is észrevehetőek az általános infláció jelei. Szemléletes és összehasonlításra alkalmas példát szolgáltatott ehhez számomra az egyik dán iskola vezetőjének az a megjegyzése, hogy egy iskolaépü-

let építési költségei 1956-ban 50 %-al magasabb összegre rugtak, mint amennyiben az azonos kivitelű iskola építése 1950-ben került /5,000.000-ról 7,500.000 koronára emelkedett/. A Statens Bibliotekstilsin ezen felül mint a könyvtárak, különösen a központi könyvtárak tanácsadó szerve is szerepel és a könyvtár vezetőjével együttműködik a tervbizottság személyi összeállításában.

A dán közművelődési könyvtárak egész hálózatát egyrészt az intézmények messzemenő decentralizációja, másrészt a munkamódszereknek, kivált az állomány feltárásának és felhasználásának centralizációja jellemzi. A községi könyvtáraktól kezdve, a központi könyvtárakon és a nagy városi könyvtárakon át, egészen az aarhusi Állami Könyvtárig és a tudományos könyvtárak hálózatáig a dán könyvtárügy egyetlen nagy egységet képez, amely az olvasó számára akár a legkisebb községben is biztosítékot nyújt arra, hogy az igényelt könyvet megkapja. A több évtizedes fejlődés folyamán olyan életképes központi intézményeket hívtak létre, amelyek a közművelődési könyvtáraknak szerte az országban komoly segítséget nyújtanak és egyuttal összeköttetést létesítenek a tudományos könyvtárakkal. A könyvtárosképző iskolán kívül ilyen intézmény mindenekelőtt az aarhusi Állami Könyvtár, a Tudakozó Központ és a Dán Bibliográfiai Intézet.

Az aarhusi Állami Könyvtár, amely egyuttal egyetemi könyvtár is, a közművelődési könyvtárak könyvtárközi kölcsönzésének fő központja. A községi könyvtárak az Állami Könyvtárban - a központi könyvtárakon túlmenően - éppen külföldi könyveket vehetnek kölcsön.

A közművelődési könyvtárak és a tudományos könyvtárak állománya közötti közvetítő szerepet az Állami Könyvtári Felügyelőség /Statens Bibliotekstilsin/ keretében a Tudakozó Központ tölti be. Ennek az 1926-ban alapított intézménynek az a feladata, hogy a közművelődési könyvtárak számára azt a külföldi irodalmat szerezzék be, ami nincs meg sem a közművelődési könyvtárakban, sem az aarhusi Állami Könyvtárban. A Tudakozó Központ központi katalógusa a dán tudományos könyvtárakban meglévő külföldi művek címeinek a nagy részét felöleli.

A Dán Bibliográfiai Intézet a legfélreérthetlenebbül fejezi ki a közművelődési könyvtárak és a tudományos könyvtárak közötti együttműködést. Bár eredetileg csak azzal a céllal létesítették, hogy a közművelődési könyvtárak bibliográfiai munkáját végezze, ma már az egész könyvtárügy bibliográfiai központjának szerepét tölti be. A közművelődési könyvtárak céljaira készített nyomtatott katalóguscédulákon, a különböző könyvtár típusoknak

készített központi katalógusokon, olvasói terveken és egy, az olvasók számára szerkesztett folyóiraton kívül, 1945 óta kiadja a dán nemzeti bibliográfiát és a tudományos könyvtárak gyarapodási katalógusát is. Az Intézet egyuttal a könyvtártechnikai anyag központja is; 1949-ben központi könyvkötő műhelyt is csatoltak hozzá.

Ugyancsak az összes dán könyvtárak egységének a kifejezője a "Dán Könyvtárosegyesület", amely valamennyi könyvtárat és valamennyi könyvtárost magában foglalja. Az egyesületnek a következő öt alesoportja van: A/ nagyobb közművelődési könyvtárak, B/ kisebb közművelődési könyvtárak, C/ közművelődési könyvtárak személyzete, D/ tudományos- és szakkönyvtárak, E/ tudományos- és szakkönyvtárak személyzete.

A központi intézmények és szervezetek jelenlegi feladatairól szóló fejtegetésekhez Kirkegaard még a közép nagyságu városi könyvtárak és a gyermekkönyvtárak igazgatásának és munkamódszereinek ismertetését fűzi hozzá. Itt pusztán az állomány összetételére, a kölcsönzési módszerekre és a katalógusokra, valamint az olvasótermi munkára vonatkozó leglényesebb alapelvek ismertetésére szorítkozik, anélkül, hogy az egyes módszereket és szokásokat taglalná és megindokolná.

Részletesebben tárgyalja a szerző a központi könyvtárak és a kis vidéki könyvtárak szervezetét és munkamódszerét,

A jelenlegi munkamódszerek ábrázolásának az a formája, amit a szerző kényszerűségből választott, kizárja annak a lehetőségét, hogy a másfajta munkamódszerek kérdését és a kétségekívül meglévő nehézségeket és fejlődési problémákat is megvitassa. Sajnos, az adott helyzetnek éppen az ilyenfajta adatok bemutatása következtében nélkülözni kénytelen az ember a könyvtárépületekre és a könyvtári berendezésekre /felszerelésre/ vonatkozó közelebbi ismereteket. ....

.....

Eredeti cím: "Die Volksbibliotheken in Dänemark".

Megjelent: Der Bibliothekar, 1957. 5.sz. 463-467.lap.

OSzK.ford.sz.: 1906.